

Zűrzavaros korokban emelkedik a hiteles történetek árfolyama. Amikor már nem lehet tudni, mi igaz és mi nem, mi választja el a *fake news*-t a fáradtságos oknyomozó munkával kiderített tényektől, akkor egyre fontosabbá válnak azok a történetek, melyek múltunkról és jelenünkről mondanak el fontos dolgokat. A 21. század első évtizedeiben pedig különösen fontosnak látszik számot vetni a megelőző évszázaddal, hiszen nem teljesült Fukuyama optimista előrejelzése, a történelem nem hajlandó véget érni, hanem – mintha csak a bolondját járatná velünk – dohos, sőt ordas eszmék revitalizálódtak, és az emberiséget már több ízben katasztrófába vezető ideológiák és hatalmi technikák kezdték el ismét szervezni az életünket. Mint tudjuk, Magyarországon ennek egészen drámai következményei vannak. A jövőnk eddig sem állt túl biztos lábakon, de mostanában már a múlt is meglehetősen bizonytalan lett.

Talán éppen ezért, ennek az ipari méretekben ömlő múlt- és történelemhamisításnak az ellentételezésekképpen értékelődtek fel az utóbbi években azok a történetek, melyek a múlt igaz, hamisítások nélküli elmesélésére vállalkoznak, valamint azok a dokumentumok, melyek ezeket a történeteket hitelesítik. A kortárs magyar próza az utóbbi években számos olyan művel szolgált, melyek a múlt egy-egy kevésbé ismert vagy éppen feledésre ítélt szeptetét próbálták meg feltárni, valamint nagy keletjük van manapság a memoároknak, naplónak, visszaemlékezéseknek is. Akik kénytelenek voltak végigélni a rövidnek is túl hosszú huszadik századot, számos tanulsággal, fontos történettel tudnak szolgálni a huszonegyedik századi olvasóknak is. Ahogyan az egyik nagy emlékező, Eric Hobsbawm memoárjának a címe is jelzi: *Interesting times. A Twentieth-Century Life* (2002). A magyar fordítás (*Mozgalmas évek. Egy huszadik századi életút*) nem tudja pontosan visszaadni, hogy mit jelent a címben a „huszadik század”; nem jelző, nem időintervallum, hanem egyfajta minőség, alapvető meghatározottság.

Valami hasonlóról van szó Almási Miklós esetében is. A kor, melyben él, az ő életének, gondolkodásának is alapvető közege, meghatározottsága – igaz, az ő esetében a huszadik mellé már felzárkózik a huszonegyedik század is. Az 1932-es születésű filozófus nem csupán benne élt korának, kora főbb eseményeinek, szellemi áramlatainak a sűrűjében, hanem folyamatosan reflektált rájuk, próbálta megérteni az őt körülvevő világot, akkor is, ha ez olykor diszciplináris határátlépésekre kényszerítette.

Deczki Sarolta 41

KŐBÁNYÁTÓL AZ AKADÉMIAIG

Almási Miklós: *Pisztoly*
a könyvtárban. Életinterjú

A könyv ugyanakkor nem memoár, hanem életinterjú. Ahogyan Almási a könyvbemutatón mondta, a feleségével megállapodtak abban, hogy a memoárokat utálják, mert azokban „öreg táborkok szokták megírni az életüket, össze-vissza hazudoznak, hogy milyen nagy hősök voltak... [...]

42 az egész egy nagy önfényezés, és inkább ne”.¹ De hogy „mégis valami legyen”, ezért beszélgetés formájában mesél az életéről, beszélgetőtársa pedig Nádra Valéria, aki alaposan felkészült Almási életéből és korából.

Az olvasónak hamar az lehet a benyomása, hogy valami tényleg lett. Valami fontos és nagyszabású, egy igazi „twentieth-century life”, háborún, forradalmon és diktatúrákon keresztül. Éppúgy, mint Almási kollégái és barátai esetében, hiszen Heller Ágnes a *Bicikliző majomban*, Vajda Mihály pedig a nemrég megjelent *Zsák a foltját* című beszélgetőkönyvben mesélt arról, ők hogyan élték meg ezeket az évtizedeket. Érdekes összevetni ezeket az életutakat egymással, hogyan tudtak kibontakozni a szorongató körülmények között, milyen párhuzamosságok és milyen eltérések fedezhetők fel közöttük. A filozófiai gondolkodás kezdőpontját mindhármuk esetében Lukács György jelentette, a karrier csúcát pedig számos könyv, elismerés és az akadémikusi rang.

Vajdától és Hellertől eltérően azonban Almási nem értelmiségi családból származott, hanem kőbányai proligyerek volt, akinek a szülei meggyőződéses kommunisták voltak, márpedig a Horthy-rendszerben ez nem volt éppen veszélytelen. Szívszorító történet ez a kultúrára és egy jobb világra vágyó édesanyáról, a „mozgalom mindenéséről”, a munkásművelődésről, a munkásarisztokráciáról, a horányi sporttelepről, a rölapokat terjesztő épületlakatos édesapáról. Egy elsüllyedt világ elevenedik meg Almási elbeszélésében: a „Vasas Székház, mint a munkáskultúra fókusza”, a József Attilát és Adyt olvasó munkásokkal, akik Kassákért, Kodályért lelkesedtek. A Horthy-rendőrségtől és az MKP-tól egyaránt fenyegetve létszükséglet volt számukra a kultúra, melyre munkaidejük és családjuk mellett is akartak időt áldozni. Ez ma már elképzelhetetlen, és éppen ezért megrendítő, kiváltképp a szemtanú elbeszélésében. Innen, ebből a közegeből került Almási egyetemi katedrára.

A beszélgetés csapong, és nem követi az időrendet, ez azonban egyáltalán nem zavaró az olvasás során. Az talán inkább, hogy több történet többször is előkerül, ezeket érdemes lett volna szigorúbban megrostálni és szerkeszteni. S ha már a kritikánál tartunk, akkor sajnos szót kell ejteni a rengeteg elütésről, ami a szövegben maradt, arról nem is beszélve, hogy a kérdező szövege néhol átvált más betűtípusra. Kár ezekért.

De vissza a szöveghez, melyben a családi háttér taglalása után az életre szóló amerikai kaland következik, ahol Almási ismét csak az események sűrűjébe kerül. 1970, diákmozgalmak, tüntetések, erős baloldali kultúra, melyről neki a létező szocializmusból érkező megvolt a véleménye: „szép eszmék, de semmi közük a realitáshoz”. Amerikában Almási találkozott és

beszélgetést készített a korabeli értelmiség számos prominensével, többek között a legendás Marcuséval, aki éppen egy tanítványát akarta kimenteni az FBI fogságából – szóval zajlott a történelem.

És éppen ettől a zajlástól olyan izgalmas ez a könyv, hiszen nemcsak Amerikában, hanem Magyarországon is zajlott – bár olykor 43 zajolhatott volna kevésbé is. Almási pedig rendre bele is bonyolódott ezekben a zajlásokba, még ha sokszor nem is készakarva. '56-ban mondjuk nem játszott semmiféle szerepet, de történetesen éppen akkoriban nősült. Lukács köréhez tartozott, Aczél Györggyel is jóban volt, a Budapesti Iskola tagjaival is jó kapcsolatot ápolt, '58-ban kirúgták az egyetemről, járt Brecht színházában, és ott volt az a kaland is, amikor az ÁVO talált egy revolvert a könyvtárban... Ez akár végzetes is lehetett volna, hiszen a forradalom után másfél évvel ezt még nagyon szigorúan vették.

Ott volt továbbá az az időszak, amikor Hellerékkal egyetemben „kicsapták” gimnáziumba tanítani, és az ő feladata lett a szexuális felvilágosítás is az egész gimiben, mert híre ment, hogy milyen ügyesen oldotta meg a kényes feladatot. Majd a Színháztudományi Intézetbe került, ahol hosszú időre nyugodt munkakörülményekre talált. Később ő lett az intézet igazgatója is, és számos fiatalnak ő kínált nyugodt munkafeltételeket. Ezekben az években jutott el a moszkvai színházakba és képtárakba is.

Érdekes az Aczél Györggyel való kapcsolata is, aki a kultúra korabeli atyaúristene volt; tiltott, túrt és támogatott, kinek-kinek mi járt, vagy inkább jutott. Aczél működése manapság azért is különösen izgalmas, mert párhuzamok és radikális eltérések is regisztrálhatók a korabeli kultúrpolitikával összevetve. Abban azonban a korifeus méltatói és kritikusai is egyetértenek, hogy rendkívül jó ízlésű és művelt ember volt; vagyis korunkkal összevetve egy-null oda. Almási Aczéllal „húsz évig hullámzó – hol haragos, hol közeli – munkatársi viszonyban” volt, ez az éppen aktuális politikai széljárástól is függött. Nagyon izgalmas belátni abba, hogyan működött a korabeli kultúrpolitika, milyen kényszereknek engedelmességet, hiszen nem csak a magyar, hanem a szovjet vezetésnek is a kedvére kellett tenni, miközben lehetőség szerint támogatni próbálta a progresszív magyar kultúrát is. Vagy nem. Almási azt írja, hogy „azért dolgoztam a keze alá, mert a magyar kultúrának felejthetetlen szolgálatokat tett. Gondolja meg: Jancsó *Szegénylegények* c. filmjét nemcsak »átengedte«, de támogatta, pedig mindenki tudta, hogy ez a néplázadást leverő Habsburg manővert, rendőrterrort bemutató alkotás 1957-ről szól.” Majd később: „A mellette eltöltött kevés időt életem egyik legizgalmasabb periódusának vélem: láttam, hogyan csinálódik a kelet-európai politika »nagyban« és kicsiben.”

Almási szinte a kor valamennyi fontos figurájával jőben volt. Egy időben rendszeresen feljártak feleségével a zenekritikus és -tudós Pernye András

44 kezdetén a szűk kis színházban is, és később vele is barátok lettek.

A híres szigligeti alkotóházban Devecseri Gábor, Keszi Imre, Kardos G. György, Csurka István, Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes voltak az állandó társai – és sorolhatnánk a korszakot meghatározó neveket, színészeket, írókat, filozófusokat, rendezőket.

Almási kísérletet tesz arra is, hogy tisztázza a Budapesti Iskola és a Lukács-kör, külső és belső körök viszonyát. Kényes kérdés még ma is, hiszen régi-régi konfliktusokról van szó. Igaz, a szűken vett iskolából már csak Vajda Mihály él, de a Lukács-óvoda tagjai közül még többen. Vajda visszaemlékezéseiben Almásinak még csak a neve sem bukkan fel, ő inkább a négy tanítvány és a Mester viszonyára koncentrálna, kiemelten kezelve Fehér Ferenc ellentmondásos személyiségét és működését ebben a relációban. Almási számára azonban fájó momentum maradt, ahogyan ez a társaság elbánt élete egyik fontos művével, a *Látszat és valósággal*, amelyről Fehér Ferenc azt állította, hogy számos pontja egyszerűen marhaság, és legyen szíves eldobni az egészet. Almási nem volt szíves, és ez szakításhoz vezetett.

Szó van továbbá az általa vezetett Esztétika Tanszékről, az ott tanító kiváló kollégákról, valamint a tanszék bővítéséről, az első kommunikáció tanszék megalapításáról és a hozzá való pénz összekalapozásáról. Daliás idők, amikor a humán tudományok még számítottak valamennyit. Almási közben beletanult a közgazdaságtanba is, könyvei születtek róla, sőt, tanította is. Nem meglepő, hogy elmondása szerint a bölcsészhallgatók nem tudtak mit kezdeni a gazdaságtan alapjaival sem, hiszen az egész lakosságra jellemző a pénzügyi analfabétizmus.

Az Almásival készített életinterjú 1932-ben, a születésével kezdődik és egészen napjainkig tart, hiszen az öregúr ma is aktív, műtét utáni lábadozás közben könyveket ír, hiszen a tétlenséget nem bírja. (Ami nem is csoda, hiszen egész életében aktívan sportolt.) Majd' 90 év történelme ez, belegondolni is nehéz. Almási hol szemtanú volt, hol az események aktív résztvevője, hol fent volt, hol lent, de a mérleg összességében pozitívnak tűnik. Annál is inkább, mert e hosszú élet során mindent mindvégig egy hű társal csinált végig.

A *Pisztoly a könyvtárban* izgalmas kordokumentum, melyben többek között a Kádár-kor bonyolult kulturális, politikai és személyi viszonyairól, ellentmondásos személyiségeiről olvashatunk, amelyek és akik még ma is foglalkoztatják a közvéleményt. Almási életinterjúja sok újdonságot tartalmaz, sok mindent új megvilágításba helyez, és főként felvillanyozza az olvasót: így is lehet élni. (*Kalligram, Bp., 2019*)

¹ https://www.youtube.com/watch?v=U9z_ARgKU8